

داومت در اصول موسیقی ایران
نمونه‌ای از فهرست آثار دانشمندان ایرانی و اسلامی
در غناء و موسیقی

تألیف
محمد تقی دانش پرزوه

کتاب
نشر خلیج

نشر خُنیَاگر

تلفن: ۴۴۶۶۸۹۴۳ (تلفکس) و ۰۹۱۹۱۲۶۸۱۰۶

Email: khonyagarPub@gmail.com

کانال نشر خُنیَاگر: telegram.me/khonyagarPublications

مداومت در اصول موسیقی ایران

نمونه‌ای از فهرست آثار دانشمندان ایرانی و اسلامی در غناء و موسیقی

تألیف: محمدتقی دانش‌پژوه

اسکن: شهاب مینا

چاپ اول: ۱۴۰۵

تعداد: ۵۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۸۸۳۲۵-۸-۶-۶ ISBN: 978-622-88325-8-6

فهرست

۷- ۱	مقدمه
	۱- خنیاگران حجاز و شام و بغداد و ایران شهر
۱۸- ۹	مردان (۶۴ تن)
۲۲- ۱۸	زنان (۱۹ تن)
۲۴- ۲۳	۲- خنیاگران اندلس (۱۴ نام)
۲۶- ۲۵	۳- دیگر خنیاگرانی که در دربار خلفاء رفت و آمد داشته‌اند (۳۷ نام)
	۴- فهرست کتابهایی که از یونانی و هندی به زبان عربی درآمده و دانشمندان موسیقی‌شناس اسلامی از آنها بهره برده‌اند (۲۴ عنوان)
۳۵- ۲۷	۵- فهرست کتابهای عربی در موسیقی و سماع (۳۰۷ عنوان)
۱۲۸- ۳۷	۶- آثار شناخته شده فارسی در موسیقی و سماع (۷۶ عنوان)
۱۸۱- ۱۲۹	۷- نامه‌های فارسی (۱۵ طغرا)
۱۸۴- ۱۸۳	۸- مجموعه عربی و فارسی (۱۶ نسخه)
۲۰۶- ۱۸۵	۹- آثار گمنام فارسی در موسیقی هندی (۱۴ عنوان)
۲۱۰- ۲۰۷	۱۰- آثار گمنام فارسی در موسیقی ایرانی (۴۳ عنوان)
۲۳۱- ۲۱۱	۱۱- نتیجه
۲۳۴- ۲۳۳	

*

در این کتاب رویهم‌رفته از ۱۳۴ خنیاگر یادگشته و ۳۳۱ کتاب عربی و ۱۴۸ کتاب فارسی و ۱۵ مجموعه شناسانده شده است.

نُه

خنیان گران حجاز و شام و بغداد و ایران شهر

مردان خنیان گر

۱ - الابر ابوطالب عبیدالله یا محمد پسر قاسم مولی کنانه که مکی بوده و به مدینه هم رفته و شاگرد غریض بوده است و تا زمان ولید زندگی میکرده است.
 ۲ - ابراهیم بن ماهان (میمون) ایرانی موصلی (کوفه ۱۲۵ - ۱۸۹) از خاندانی بزرگ و گرانمایه و پرورده تمیمیان . به موصل و ری رفته و موسیقی فراگرفته و سپس در بغداد از سیاط آموخته است . لحنها و آهنگهایی ساخت و ایقاع ماخوری از اوست . هم مغنی و خواننده بود و هم عارف و نوازنده . پسرش اسحاق و زلز و مخارق و علویه و ابوصافه و سلیم بن سلام و محمد بن حارث و محمد عازف شاگردش بوده اند .

دسته و پیروان او در برابر گروه پیرو ابن جامع مانند مخارق و عقید بوده اند .

۳ - امیر ابواسحاق ابراهیم بن المهدی (۱۶۲ - ۲۲۵) برادر کوچک هارون که شاعر و دانشمند و فقیه و جدلی و محدث و موسیقی دان و مغنی و نوازنده و آشنای به آزارهای موسیقی و سرآمد در موسیقی بوده است . مادر او و مادر خواهرش علیة موسیقی دان هردو دیلمی بوده اند .
 او رهبر جنبش ابداعی رومانتیکی فارسی است در برابر نحلۃ تقلیدی عربی کهن اسحاق موصلی .

-
- ۱ - شوقی ۸۰ ، تاریخ ۸۹ ، ترجمه ۱۰۷ .
 - ۲ - تاریخ ۱۱۶ ، ترجمه ۱۳۸ .
 - ۳ - تاریخ ۱۱۹ ، ترجمه ۱۴۱ .

۴ - ابن جامع ابوالقاسم اسماعیل سهمی قرشی عربی مکی ، فقیه و حافظ قرآن یکی از سه خنیاگر و مغنی برجسته و برگزیده روزگار هارون که با ابراهیم موصلی و فلیح آهنگها و سرودهای صدگانه (الاصوات المائة) را گرد آورده است. مادرش زن سیاط شده بود و او شاگرد وی و یحیی برمکی بوده است .

۵ - ابن سریق ابویحیی عبیدالله بن سریق ترک مکی (۱۳ - ۱۰۸) مولی بنی نوفل بن عبد مناف یا بنی الحارث بن عبدالمطلب یا بنی لیث یا بنی مخزوم که گندم گون و سرخ فام بوده و در خلافت عمر متولد شده و در خلافت هشام در گذشت. گویند که پس از کشته شدن ولید پسر یزید بمرد. شاگرد ابن مسجح بوده و به مدینه رفته و از طویس و نشیط فارسی آموخته است. او نخست مرثیه میخوانده و نوحه گری میکرد تا زمان پیداشدن غریض که در نوحه برتر از وی شده بود و او ناگزیر به غنا پرداخته است . او در مکه بلکه در سراسر حجاز سرآمد شده بود . او نخست نی میزد سپس عود و بربط مینواخت بر روش فارسیان ، از بنایان ایرانی کعبه . و نخستین کسی است که در مکه در غناء عربی عود فارسی نواخته است . او به وزن هزج و رمل میخوانده است . به شام رفت و الحان رومی بربطی و اسطوخوسی فراگرفت . سپس به فارس رفت و غناء بسیاری آموخت و آنها را با غناء عربی سازگار ساخت . و نخستین بار به چنین کاری پرداخت و پس از او شاگردش و دیگران هم از او پیروی کرده اند . گویند که سرچشمه غناء از دومکی (ابن سریق و ابن محرز) و دومدنی (معبد و مالک) است . شصت و دونوا (صوت) از او مانده که ابراهیم موصلی و پسرش آنها را فرا گرفته بودند .

۶ - ابن عایشه ابوجعفر محمد مدنی مغنی عودنواز مادرش مولاة کثیر بن الصلت الکندی یا آل المطلب بن ابی وداعة سهمی ، آرایشگر و ماشطه بوده و خود غلام و برده مطلب بن ابی وداعة سهمی بوده و شاگرد معبد و مالک و جمیله و آواز و قرآن و شعر میخوانده است . در خلافت ولید پسر یزید گویا او را کشته اند .

۷ - ابن القصار ابوالفضل سلیمان بن علی که طنپوری خوبی بوده و معتر عباسی او را بسیار دوست میداشته است .

۸ - ابن محرز ، ابوالخطاب مسلم یا سلم یا عبدالله مکی در گذشته نزدیک ۹۷ مولی بنی عبدالدار یا بنی مخزوم که پدرش نژاد از ایران داشته و از سده

۴ - تاریخ ۱۱۵ ، ترجمه ۱۳۶ ، شوقی ۲۸۵ .

۵ - شوقی ۲۷۳ ، تاریخ ۷۹ ، ترجمه ۹۶ ، همایی ۳۳۴ .

۶ - شوقی ۸۱ ، همایی ۳۳۶ ، تاریخ ۸۲ ، ترجمه ۱۰۰ .

۷ - تاریخ ۱۶۰ ، ترجمه ۱۸۸ .

۸ - تاریخ ۷۸ ، ترجمه ۹۵ ، شوقی ۲۷۲ ، همایی ۳۴۰ .

ونگابهانان کعبه بوده است . او شاگرد مسجح و عَزَّة المیلاء در مدینه بوده و به شام و فارس رفته لحنها و آهنگهای روم و فرس یاد گرفته و روش آنها را در غناء و سرود عربی بکار برده است . او سه ماه در مکه و سه ماه در مدینه و شش ماه دیگر در دیگر جاها میگذرانده است ، رمل و دو بیت میخوانده و یکی از پنج قهرمان (فحل) حجاز در موسیقی بشمار میآمده و آهنگها را مانا به دلخواه هر کسی میخوانده است . او را صنایع العرب یا چنگی تازیان می نامیده اند .

۹ - ابن مسجح ابو عثمان سعید سیاه مکی در گذشته نزدیک ۹۷ مولی بنی جمح یا بنی نوفل و آزاد شده و شاگرد ایرانیانی که به بنائی خانه کعبه می پرداخته اند . به سوریا و فارس رفته و غناء آموخته و به لحن و آهنگ فارسی میخوانده است . استاد ابن محرز و ابن سریج و معبد از مغنیان مکه بوده است . نخستین مغنی عربی زمان معاویه است و تا زمان عبدالملک و ولید زنده بوده است .

۱۰ - ابو جعفر احمد بن یحیی مکی در گذشته ۲۵۰ از راویان اغانی و اورا «طنینا المکی» میخوانده اند . متوکل را دیده است . کتاب مجرد فی الاغانی پدر را برای محمد بن عبدالله بن طاهر پوشنگی گرد آورده است .

۱۱ - ابو حشیشه یا ابو جعفر محمد بن علی بن امیه طنپوری سرآمد و موسیقی دان و کاتب زمان مأمون تا معتمد .

۱۲ - ابو صدقه مسکین بن صدقه موسیقی دان مدنی که در دربار هارون داستان سرا و قصاص بوده است . پسرش صدقه و نوه اش احمد هم موسیقار بوده اند .

۱۳ - ابو عثمان مرزوق مکی : مولی بنی امیه استاد ابن جامع و ابراهیم موصلی و فلیح بن ابی العوراء و مؤلف کتاب فی الاغانی رئیس موسیقاران حجاز که در روزگار مهدی و امین و مأمون میزیسته است .

۱۴ - ابو کامل الغزیزل دمشقی که در دربار ولید دوم (۱۲۶ - ۱۲۷) بوده است .

۱۵ - احمد بن اسامه همدانی نصیبی نژاد از عرب داشته و از خویشان اعشی همدان در گذشته ۸۳ بوده و رفیق و یار او . مغنی طنپور زنی بوده و از زمان

۹ - تاریخ ۱۷۷ ، ترجمه ۹۴ ، شوقی ۲۷۰ ، همایی ۳۳۲ .

۱۰ - تاریخ ۱۱۴ ، ترجمه ۱۳۶ .

۱۱ - تاریخ ۱۵۸ ، ترجمه ۱۸۶ .

۱۲ - تاریخ ۱۲۲ ، ترجمه ۱۴۴ .

۱۳ - تاریخ ۱۱۳ ، ترجمه ۱۳۵ .

۱۴ - تاریخ ۸۹ ، ترجمه ۱۰۷ .

۱۵ - تاریخ ۶۵ ، ترجمه ۷۲ .

راشدین تا زمان عبیدالله بن زیاد والی کوفه میزیسته است.

۱۶ - احمد بن صدقه بن ابی صدقه طنبوری خواننده رمل و هزج و آهنگ ماخوری که از زمان مأمون تا متوکل میزیسته است .

۱۷ - اسماعیل بن هر بزد مولی بنی الزبیر بن العوام یا بنی کنانه که خنیاگر دربار ولید دوم (۱۲۶ - ۱۲۷) بوده و تا زمان هارون میزیسته است .

۱۸ - اشعب طماع ابوالعلاء شعیب بن جبیر از مادری حمیده امخلدج یا امجمیل نام کنیز اسماء ذات النطاقین دختر ابوبکر و پدرش با مختار خروج کرده بود، خود او گویا از موالی عثمان یا عبدالله بن زبیر بوده و گویا تا ۱۵۴ زندگی میکرده است مطرب و مغنی و بذله گو و مسخره و رقص و طماع بوده است .

۱۹ - بدیح الملیح آزاد شده عبدالله بن جعفر در گذشته ۸۰، با نافع الخیر و نثوم الضحی همراه جمیله در حج بوده است. داستان این حج در تاریخ موسیقی فارمر (ص ۷۵، ترجمه ۹۵) هست .

۲۰ - برصومای نوازنده مزمار شاگرد ابراهیم موصلی بوده و زمان هارون میزیسته است .

۲۱ - بنان بن عمرو والحارث موسیقی دان سرآمد دربار متوکل و منتصر و معشوق فضل که زنی شاعر بوده است . منتصر او را دوست میداشته و برتر از دیگرانش میدانسته است .

۲۲ - جحظه برمکی ابوالحسن احمد بن جعفر بن موسی بن خالد بن برمک (۲۲۵ - ۳۲۷) دانشمند شاعر ادیب طنبوری مغنی سرآمد و برتر از دیگران .

۲۳ - جراب الدوله ابوالعباس احمد بن محمد بن علویه سجزی طنبوری چیره دست و مؤلف ترویج الارواح و مفتاح السرور و الافراح .

۲۴ - حارث بن کلثة ثقفی که به ایران آمده و در جندی شاپور پزشکی فرا گرفته و بر بطن نوازی آموخته و آنرا در مدینه رواج داده بود .

۱۶ - تاریخ ۱۵۸ ، ترجمه ۱۸۶ .

۱۷ - تاریخ ۱۳۱ ، ترجمه ۱۵۴ .

۱۸ - تاریخ ۸۸ ، ترجمه ۱۰۶ ، همایی ۲۳۹ .

۱۹ - تاریخ ۵۸ ، ترجمه ۷۳ .

۲۰ - تاریخ ۱۳۱ ، ترجمه ۱۵۵ .

۲۱ - تاریخ ۱۵۸ ، ترجمه ۱۸۷ .

۲۲ - تاریخ ۱۶۱ ، ترجمه ۱۸۹ .

۲۳ - تاریخ ۱۵۹ ، ترجمه ۱۸۸ .

۲۴ - همایی ۳۲۷ .

آنچه پیش‌روی شماست باز نشر یک کتاب از مجموعه ارزشمند «مداومت در اصول موسیقی ایران» است که به مناسبت جشن فرهنگ و هنر در سال ۱۳۵۵ از انتشارات اداره کل نگارش وزارت فرهنگ و هنر منتشر شده و «نخستین نسخه شناسی چاپ شده از رسالات قدیم موسیقی ایرانی در دوره اسلامی» محسوب می‌شود که توسط محمدتقی دانش‌پژوه (۱۳۷۵-۱۲۹۰)، «پدر علم نسخه‌شناسی ایران»، و با استفاده از فهرست نسخ خطی موسیقایی منتشر شده پیش از او، مانند اثر عبدالحمید العلوجی دربارهٔ پیشگامان موسیقی دوره اسلامی و چند اثر از فارمر دربارهٔ منابع خطی و تاریخچه موسیقی دوره اسلامی و ترجمه‌های عربی و فارسی آنها، همچنین دیگر منابع در اختیار مؤلف دربارهٔ نسخه‌های فارسی و نامه‌ها و مجموعه‌ها فراهم آمده است. مؤلف در این اثر «فهرست کتاب‌هایی که از یونانی و هندی به عربی درآمده و دانشمندان موسیقی شناس دوره اسلامی از آنها بهره برده‌اند»، «فهرست کتاب‌های عربی و فارسی دربارهٔ موسیقی و سماع»، «نامه‌های فارسی»، «مجموعه‌های عربی و فارسی»، و «آثار گمنام فارسی در موسیقی هندی و ایرانی» را در قالب معرفی و شرح ۳۳۱ کتاب عربی و ۱۴۸ کتاب فارسی و ۱۵ مجموعه شناسانده است. علاوه بر اینها، به سرگذشت مَغَنیان و موسیقی‌دانان آغاز دوره اسلامی نیز می‌پردازد و مجموعاً شرح حال ۱۳۴ خنیاگر مرد و زن حجاز و شام و بغداد و ایران شهر، اندلس و دیگر خنیاگرانی را که در دربار خَلْفا رفت و آمد داشته‌اند و در کتاب‌های اَعْمانی و دیگر تواریخ از ایشان یاد شده گرد آورده است. هرچند مؤلف اشاره می‌کند برای ارائه اثر فرصت کوتاه سه ماهه‌ای در اختیار داشته و طی این مدت کوتاه نتوانسته همه فهرست‌های نسخه‌های عربی و فارسی و ترکی را بنگرد و به دقت بخواند، نظر به اهمیت تاریخی این اثر و شناساندن آن به علاقه‌مندان کنونی موسیقی ایرانی، همان چاپ اولیه، اینک با کیفیت بالا اسکن شده، اغلاط تایپی راه یافته در آن اصلاح شده و همراه با بزرگنمایی در اندازه قلم که سهولت استفاده از اثر را بیشتر می‌کند ارائه شده است.

کتاب
نشر خنیاگر